

Bárdossy László, az író

Bárdossy Lászlót abból a sajnálatos alkalmából, hogy (remélhetőleg csak átmeneti időre) visszavonult a politikai élettől, több szempontú elismerő méltatásban részesítették. Méltatták mint politikust, mint államférfit, diplomatát, de megfellebbeztek egyéniségének egy nem kevésbé fontos, lényeges és jellemző összetevőjéről, melyet legáltalában ez az idegen kifejezés jelöl meg: *literary gentleman*.

Már legelső közéleti szónoki megnyilatkozásában, nagynevű elődje sirjánál elhangzott emelkedett gyászbeszédében, megütötte fülünk a politikai életünkben régóta nélkülözött és egyébként is oly ritkán jelentkező csengés: az *irodalmisság hangja* s ez a kellemes tónus fel-felcsendült rövid politikai pályájának minden szónoklatában. Röviden úgy jellemezhetők, hogy az ő beszédeinek pempsak politikai és diplomáciai, hanem *irodalmi értékük is van*. Ahogyan Teleki Pál beszédeiben is mindig volt valami politikamentes többlet: a tudós professzor magyarázata, nevelése, oktatója; éppúgy Bárdossy László is több volt mindig, mint sablonos politikai szónok, ő *retor* volt, a szó klasszikus értelmében, a Kölcseyek, Kossuthok, Eötvösök, Apponyiak szónoki fajtájából.

Megfigyelésünk nem egyéni felfedezés, akikben van némi irodalmi érzék és ízlés, Bárdossy László beszédeit hallva vagy olvasva egészen biztosan hasonlóképpen rezonáltak s most, midőn ezt már a hízelkedés vádjára nélkül tehetjük, elérkezett az ideje annak, hogy Bárdossy Lászlót ebből a szempontból is méltathassunk.

Írói készsége *családi hagyomány*. Dédatyja, *Tarcsay Lajos*, a pápai kollégium irodalomtanára volt, vezetője, szellemi irányítója a híres pápai iskola immár százesztendősi *Képzőtársulatának*. Ez az intézmény sokkal több volt, mint egyszerű iskolás önképzőkör, a magyartanulási korszakában egyik mentőszóra volt a nemzeti nyelvnek és kiröpítő fészke, szárnyrabocsátója olyan írói nagyságoknak, mint Petőfi Sándor és Jókai Mór.

E családi örökség aránya csillámlik fel itt is, ott is a Bárdossy-beszédekben, melyekben a gondolati tartalom mindig választékos, elegáns, gondozott és ízlésesen mértéktartó díszítettséggel jelenik meg. Képei, jelzői, szimbolizmusai, használati nem fulladnak bele bombasztikus, zagyva képzavarba, mint annyi kortársánál, hanem valóban a mondánivaló érzékletes megvilágítását szolgálják.

A klasszikus szónoklatokat az különbözteti meg a ponyva-beszédektől, hogy írásban, olvasva is hatnak, függetlenül a szóok testi jelenvalóságától, megfosztva a szónoklat közvetlen hatást keltő eszköztől, hangtól, gesztustól, kiállástól. Eppén ezért a Bárdossy-beszédek irodalmiságának bizonyítására és bemutatására a legközvetlenebb módot választjuk, minden hosszadalmas teoretikus fejtegetés és magyarázás, stilisztikai-retorikai boncolgatás helyett a maguk közvetlenül ható beszédes szépségében idézzük az alábbiakban szónoklatainak néhány, mind tartalmi, mind formai szempontból megkapó részletét.

„A szeretett föld”

Teleki Pál sirjánál elhangzott első kormányelnöki beszédében, mely mindvégig a legjobb akadémiai emlékbeszédek magasztos színvonalán mozgott, nemcsak a stilisztikai szépségek költőisége, hanem a gyászos megrendülés

legbenszűsebb érzelmeinek hatásos kifejezése volt az, ami a szónok írói tehetségét mutatta, hanem elsősorban a *jellemzés* megkapó ereje. Irodalmi volt az a portré, amelyet az elhunyt egyéniségről festett borongó szavakkal és irodalmi volt az a mód, amellyel Teleki államférfiú egyéniségét származásából, neveltetéséből, tudományos hajlandóságából már nem is festőien, hanem szinte szobrászi plaszticitással kidomborította. A szónoklat a végén kozmikus magasságokba szárnyalt:

A porhüvelyétől szabaddá vált lélek talán cit száll most a szeretett föld kedves tájain, a szatmári lankákon, a szegedi kis tanyáknál, a hűvös lehelletű csiki erdőkben. Háremszék virágos rélein, s ha ide gondol, bizonyosan azt üzeni nekünk vidám eserkészkiáltással: Jó munkát, s mi azt feleljük rá: Mindhalálig.

Teleki egyéniségében ime a magyar föld szeretetét domborította ki, mint leglényegesebb jellemvonást, de ez a tulajdonság magára a szónokra is pregnánsan jellemző, mint erről későbbi szónoklatainak számos részlete tanuskodik.

1941 július 27-én, a *Magyar Kenyér* szabadkai ünnepén mondotta:

Ezer esztendője, mint harcos lovasnép jöttünk ide, de ez az áldott föld magához ölelt bennünket és a harcos vitéz unokája dolgos földművelővé lett... Kátóna és földművelő — ez a magyar hivatás. A kéz, amely megmunkálja a földet és összegyűjti a kenyeret adó kalászkokat, acélba öltözik és fegyvert ragad, ha ezt a kenyeret valaki el akarja venni tőlünk... Legyünk, mint a búzakalász, amely alázattal hajlja fejét az édes anyaföld felé! Legyen nemzetünk, mint a búzatábla, amelyben millió és millió acélos szál áll szorosan egymás mellett, egymást védve, egymást támogatva a vihar pusztításai ellen.

A kenyér nemcsak testünk erőt

„Dunavölgyi történelmi misszióknak”

A magyarság történelmi hivatását 1941 április 24-én elhangzott bemutató beszédében körvonalazta meghatározottabban:

Erős, szilárd magyar állam a Duna völgyében, nemcsak a szorosabb értelemben vett magyarságnak, hanem valamennyi velünk együttélő népeknek, de éppen a mi országunkkal szomszédos államoknak és egész Európának érdeke... Nincs semmi szükségünk arra, hogy magunkról mint kicsiny nemzetéről beszéljünk. Országunk központi elhelyezkedése és ezeréves történelmi szerepünk, továbbá népünk nagyszerű kvalitással a nemzet erejét sokszorosan felfokozták.

1941 június 18-án, a kormányzót köszöntő rádiószózatában így szólt nemzeti hivatásunkról:

Itt állunk Kelet és Nyugat mesgyéjén, keletről hozott ősi tulajdonságainkkal, arccal Nyugat felé, amelynek keresztény germán-latin szellemiségét nemzeti sajátosságaink szűrőjén át magunkévá tettük. Uralmunkat itt a Dunavölgyében önzés, gyűlölködés nélkül mindig úgy gyakoroltuk, hogy

„A mult: tükör”

Történelmi hivatásunk betöltéséhez a mult példából, nemzeti nagyjaink tanításaiból kell erőt merítenünk. Ezek a gondolatok jutnak kifejezésre nagyszabású *Széchenyi-emlékbeszédében*, 1941 szeptember 21-én.

A nemzet igazi ereje saját véréből származott nagyjainak szellemében és munkájuk megvalósult eredményeiben él.

Mi a nemzet? Sok kis emberi erő, akarat és értelem egymásba fonódó szakadatlan és személytelen áramlása. Irányt, célt, tartalmat, formát azok adnak neki, akikben a nemzet megszemélyesíti önmagát, akikben rendelkezése tudatosává válik, akik túl az egyéni érdekek kieséses körén felmérik a lehetőségeket, látják a veszélyeket, akiknek a szeme elszáll a vakító fényű jövőbe és

adó tápláléka: kenyérben Isten áldását, a magyar földet, a napfényt, a fellegek peremező esőjét, a mezők felett elszálló szellőt vesszük magunkhoz...

De nemcsak ilyen ünnepélyes alkalmakkor nyilatkozik meg a magyar föld iránti mélyszéges szeretete. 1941 november 21-én, a külügyi tárca költségvetési tárgyalásán, tehát egy meglehetősen prózai és hivatalos alkalommal is lendületes, költői erejű szavakkal tesz hitet a magyar föld mellett:

A vihar sokszor elzúgott feletünk. Megtépette üstökűnkkel, de derekunk a harcban sohasem hajlott meg. S mi olyan mélyen, olyan elválaszthatatlanul vagyunk összenöve ezzel a földdel, amely a miénk, mint ahogyan hegyek ágyazódnak bele a föld mélyébe... A Duna völgyének minden olyan rendezése, amely nem számol a magyarsággal, ahogyan az erejének és helyzetének megfelelő, eleve pusztulásra volt ítélve.

1942 január 18-án Kolozsvárt tartott beszédében a magyar föld szeretetének egy speciális formája, az örök *Erdély-szeretel* nyer meghatározó kifejezést:

Mi túl a Dunáról mindig úgy néztük Erdélyt, mint egy tündérkert. Tudjuk, hogy ez a tündérkert az elmúlt 22 év alatt megváltozott: gyom és dudva nőtt virágágyaiban, hozótos kert lett belőle, amelyben minden ág a magyart tépte, minden tüske a magyart szaggatta.

A magyar földnél csak a rajta élő magyar népet szereti jobban. S mindaz, amit a magyar népről és magyar népertről mondott, négy egymással szorosan összefüggő gondolatkörbe foglalható össze: a magyarság európai hivatása s e hivatás mellő betöltésének három főfeladata: a mult tanításainak megbecsülése, a jelen nemzeti egysége és a szociális haladás.

sohasem néztük egyedül a magunk érdekét. Testünkkel, vérünk ontásával védjük Európát. Egyik kezünkben karddal, a másikban szerszámmal vagy fegyverrel szolgálunk egy magasabb emberi és közösségi élet megteremtésének és fenntartásának feladatát. Állami szervezeteink oltalmazó erejét és magasabb életformát megosztottuk a Duna völgyében velünk együtt élő népekkel, nem kérdezve, hogyan, mikor jöttek köztük; csak úgy, ahogyan megosztottuk velük szellemi életünk kincsét, kenyerünket és a föld gazdagságát.

1941 december 5-i szónoklatában hallhattuk:

Mi ezen a földön, amely a miénk, ezer éven át éltük a magunk sajátos módján szervezett állami életünket. De emellett mindig részt tudtunk venni, még pedig Európa számára mindig hasznót hajtó módon, a többi európai nép életében... Az új Magyarországot úgy kell beleillesztenünk Európa új rendjébe, ahogyan ez önálló és független magyar államiságunk érdekeinek és dunavölgyi történelmi misszióknak megfelel.

kijelöli számunkra az utat, amelyen járunk kell.

Az igaz nagyok állócsillagok a nemzet egén és a bajok éjszakájában őket keresi a tekintetünk: vajjon most hová? vajjon most merre?

Széchenyi a peremberek őrös tülekedései és civódásai felett olyan idegenül állt, mint égbenyúló sziklaesűs a lábánál terjedő mozsárvilág felett.

A magyar történelem erejéről szólt a visszatért Délvidéket köszöntő beszédében, 1941 december 16-án:

Minden nemzetet súfhat esapás, érhet szenvedés, de ha a nemzet ereje ép, ha lelke egészséges, akkor a csapások és szenvedések csak tűnő emlékek lesznek életében, amely diadalmasan építi ki újra, amit a vihar üszszeszűzött vagy letört. A magyar élet fáját sokszor tépte meg a vihar, de a lelőri törzs mindig újból sudárba szűkkent, az egészet átjáró belső erő a már-már leváló ágat újra odaforrasztotta a törzshöz.

A nemzeti jellemet, mint történelemformáló erőt méltatta 1941 december 20-i felsőházi beszédében:

Minden nemzet életútjának hol boldog, hol keserves fordulatai az isteni igazságszer az igazsági tulajdonképpen már bele vannak írva a nemzet sajátos jellemébe, azokba a tulajdonságokba, amelyek más nemzetektől megkülönböztetik. Béle vannak írva abba a földbe, ahol a nemzet oltfont és állomat teremtett magának és ahol élnie kell. A történelem ezért nem események és állapotok holt egymásutánja, hanem folytonos és szakadatlan küzdelem a nemzet

„A dallam és az ütem”

Sokszor foglalkoztatja Bárdossyt a nemzeti egység problémája, mint fennmaradásunk egyik alapfeltétele.

1941 május 1-én a MEP klubvárosoráján pártprogramot ad valóban költői megfogalmazásban:

Ugy kell ennek a nemzetnek egységessé formálódnia, amint a többszólalmú kórusban egyé olvad a hangok sokasága és sokfélesége. A dallam és az ütem teremtik ezt az egységet. A mi esetünkben a dallamot a magyarság géniusza adja s mi fogjuk adni hozzá az ütemet...

1941 június 13-i MEP-ülésen szintén a nemzeti egységről beszélt:

Sokszor és sokan mondják, hogy új lelkiéget kell teremtenünk. Ha valóban szükség van erre, nem hiszem, hogy lángoló szavakkal lehetne új lelkiéget formálni. A lángoló szavakkal tüzet lehet gyújtani, amely pusztít és azután elhamvad. Mi nem tüzet, hanem életet melegt akarunk, amelyet az élvégzett munka, az együttműködés és a szolidaritás terem meg.

lényének, hivatásának, küldetésének minél fokételesebb megvalósításáért. A nemzet olyan, mint a folyó, amely hol meredek sziklák között tör magának utat, hol azután ismét sziklák állják el az útját. Sziklák, amelyekon millió és millió könnyeseppre török össze tiszta és ragyogó anyaga, amelynek fénylő felületén az előbb még békés ég tündöklő kéksége tükrözött.

Utolsó miniszterelnöki beszédében, melyet 1942 március 2-án a Darányi-diákotthon megnyitása alkalmából az ifjúsághoz intézett, szintén a nemzeti multat aposztrofálta:

A nemzet életében csak annak az ifjúságnak lehet építő szerepe, amely szenvedélyesen szeret mindent, ami magyar. Szereti a népet, amelynek véréből vér. Szereti a nemzet multját, századokon át megszentelt, de az ősi szellemben megújuló életformáit...

A mult tükör, amelyben a nemzet önmagát látja. Jaj annak a nemzedéknek, amely tüsöket néz ebbe a tükörbe. De jaj annak is, amely sohasem tekint bele.

Az összefogás szükségességét hangsúlyoztatja a kormányzót köszöntő beszédében is:

A magyarság nemzeti jelleme itt a Dunavölgyében ezer év dícsőségének és szenvedésének tüzeben kristályosodott ki. De azt, ami a kristály magjából leragyog, már keletről hoztuk magunkkal... Keletről hoztuk magunkkal a vitézség, a harci erőnyek tiszteletét, az egyéni felelősségvállalást, a kezdeményezés bátorságát, de még a vándorlás évei alatt megtanultuk azt is, hogy összefogás nélkül nincsen erő és hogy az egységes központi akaratnak, az egységes vezetésnek engedelmességekünk kell, ha nem akarjuk, hogy oltott kéveként hulljon szét nemzetünk.

„A munkás méltó megbecsülése”

Irodalmi formában nyilatkozik meg Bárdossy szociális érzése is.

1941 november 12-én a Országos Szociálpolitikai Intézet munkásakadémiajának megnyitását az ipari munkásokhoz szólt:

Művelt, erős, nemzeti szellemű, a nemzet sorskérdésében áldozatkészen hejtálló munkásság fogja leghamarabb meghozni a munka és a munkás méltó megbecsülését, ami alapja kell, hogy legyen nemzeti életünknek.

Az érdi Kalot-népfőiskola vizsgálódásán — 1942 február 5-én — pedig a falusi gazdajfúsághoz beszélt:

A város szép és ragyogó, de e ragyogás ne csábítson benneteket. Pompás palotái magasabbak, mint a ti kedves falusi házaik. De a magas épületek hosszú árnyékokat vetnek és ezekben az árnyékokban sokszor ott lappan a rontás és a bűn... Milyen szép élet a tiétek! Ha alkonyattal bezatértek a hallgató földeskről fölöttetek mély, végtelen éget ugyanazok a csillagok gyulladnak ki, amelyek ott világítottak apáitok, az ő elődeik és ezel apáinak és nagyapáinak feje fö